

Гончар Інна
к.п.н, ст. викладач кафедри
соціальної педагогіки та соціальної роботи
Уманського державного педагогічного університету
імені Павла Тичини

ОЛЬГА КАЙДАНОВА

Сьогодні, коли антидискримінаційна політика є одним з найактуальніших компонентів політик європейських країн, ми все частіше згадуємо жінок, які здійснили неоціненний внесок в розвиток суспільства, науки та техніки, але в силу обставин, часу, у який проживали, стереотипів, не змогли повноцінно увійти в історію.

Яскравою, однак малодослідженою постаттю ХХ століття, є Ольга Володимирівна Кайданова (1867 – не раніше 1944 року) – видатна педагогиня, просвітниця, громадська діячка. Вона залишила по собі пам'ять як палка прихильниця теорії вільного виховання, діячка народної освіти, жінка, яка оголосила боротьбу з дитячою безпритульністю. Спадщина О. Кайданової репрезентує її вагомий внесок у розвиток народної освіти та соціальної роботи.

Постать О. Кайданової є тим прикладом несправедливо забутих та загублених імен в історії. Сьогодні про доробок громадської діячки згадується поодинокі у дослідженнях, присвячених вивченню боротьби з дитячою безпритульністю (Т. Антонова, Р. Вендеровська, А. Славко), виховання підлітків (Н. Шумакова), вільного виховання (Н. Кеберле) та ін.

Кайданова (Берві-Кайданова) Ольга Володимирівна народилася 2 квітня 1867 році у родині управляючого Тбіліським відділенням Держбанку. Педагогічну підготовку О. Кайданова отримала шляхом наполегливої самоосвіти. З 1896 по 1897 рр. слухала лекції з природознавчих наук в Паризькому університеті і курс експериментальної педагогіки у А. Біне [1, с. 410.]. Спільно з гуртком молоді О. Кайданова відкрила недільну школу. У 1885 році спільними зусиллями з гуртком молоді створила в Тбілісі загальнодоступну бібліотеку, яка користувалася особливою популярністю

серед читачів, завдяки активній роботі з відвідувачами, організувала продажі дешевих книг.

У 1900 році О. Кайданова вийшла заміж за М. Берві – сина відомого соціолога, публіциста В. Берві. Він був талановитим математиком, професором, спогади про якого у своєму щоденнику залишив В. Вернадський (близькі стосунки з сім'єю Вернадських О. Кайданова зберегла й після смерті чоловіка, підтримуючи з ними листування).

На початку ХХ століття разом з чоловіком громадська діячка переїхала до Москви, де продовжила свою активну діяльність. Цей період характеризується розквітом гуманістичної педагогіки. Тому не дивно, що О. Кайданова одразу увійшла в активне русло педагогічної роботи. З перервами через поліцейські переслідування вона долучалася до діяльності інноваційних навчальних закладів Москви і провінційної Росії, організацій, які займалися пошуком нових шляхів організації освіти. Власне, О. Кайданова стояла у витоків створення «Будинку вільної дитини» К. Вентцеля, який став одним із перших досвідів вільної трудової школи Росії. Хоча офіційно він розпочав своє існування 1 жовтня 1906 року, підготовка до його відкриття велася з 1903 року, коли під керівництвом педагога було створено особливу структуру, яка займалася розробкою питань організації вільної, раціональної освіти, – Комісію з організації сімейних шкіл при педагогічному товаристві Московського університету, до складу якої увійшли такі діячі, як І. Горбунов-Посадов, О. Кайданова, М. Клечковський, М. Чехов, І. Кистяковська та ін. О. Кайданова працювала у цій школі до останнього дня її роботи. Після здобутого досвіду громадська діячка ще більше занурилася у пошук нових ідей створення альтернативної школи. Ці пошуки відображалися на сторінках журналу «Вільне виховання» у статтях: «Досвід діяльності сімейного дитячого садочка» (1910), «Народна школа і загальноземські з'їзди з народної освіти» (1911), «Із життя однієї школи» (1911).

Після Жовтневої революції О. Кайданова займалася культурно-просвітницькою роботою, вивчала проблеми соціальної адаптації безпритульних, досліджувала питання історії російської школи [3, с. 410]. З 1920 року педагогиня розпочала свою діяльність в Головному політико-просвітницькому комітеті. У 20-30-ті роки. ХХ століття ставилося завдання виховання активного борця й будівельника нового соціалістичного суспільства. Головополітпросвіт керував усією агітаційно-пропагандистською роботою в країні, масовою освітою дітей, активно використовуючи лекційну роботу, художню самодіяльність, сприяв поширенню партійної преси.

Однак, безсумнівно, ключовим аспектом у діяльності О. Кайданової стала боротьба з безпритульними дітьми. На той період країна перебувала в умовах громадянської війни, ще повністю не оговтавшись після першої світової війни й економічної розрухи, з'явилася проблема дитячої безпритульності. В цей час були створені гуманістичні виховні системи такі, як: «Школа життя» Н. Попової, школа для безпритульних і важковиховуваних дітей та підлітків ім. Ф.М. Достоєвського в Петрограді та ін. О. Кайданова також не стояла осторонь й розпочала свою роботу в дитячому приймальнику, який потім переріс в дослідну станцію по боротьбі з дитячою безпритульністю.

В основу виховної системи, створеної О. Кайдановою та її співробітниками, були закладені зовсім інші ідеї, ніж ті, які були поширені в роботі з безпритульними. Найперше, з чого розпочала свою роботу О. Кайданова, стала боротьба зі зміною стереотипів. Сповнена любов'ю до дітей та вірою у їхні сили, вона писала: «Клеймо дефективності приклеюється нерідко туди, де є в наявності лише результат важких умов життя. Змініть умови – зміниться вигляд і психіка підопічного...» [4, с.5]. Тому ключовим завданням, яке постало перед педагогами станції, була зміна середовища та створення сприятливих умов для інтелектуального й духовного розвитку дитини, організація змістовного впорядкованого життя, сповненого працею, навчанням, спортом, мистецтвом і творчістю.

Станція розпочала свою діяльність у 1922 році, коли О. Кайданова почала працювати в дитячому приймальнику, розташованому в Зачаївському монастирі Москви. Щоб організувати для дітей сприятливе середовище, педагоги розмовляли з ними, вислуховували думки, а потім виробили план, з чого почати і як організувати подальшу роботу. Було визначено такі основні напрями: фізична та розумова праця, мистецтво, дружні стосунки з вихователями.

Характерними ознаками школи, створеної на базі дослідної станції, стали:

- різновікові класи;
- гнучка система навчання;
- адаптованість до потреб та можливостей дітей;
- максимальне врахування інтересів учнів;
- опора на фізичну роботу та заняття мистецтвом.

Створення виховної системи для залучення безпритульних дітей до нормального життя, їх перевиховання починалося з вивчення інтересів самих дітей. Перш за все було виявлено ядро найбільш стійких організованих дітей, які стали першими помічниками педагогів в їх роботі. Вони увійшли до складу старостату, спільно з яким педагоги привчали дітей до роботи, порядку і охорони майна [2, с. 143].

Заняття, розпочаті взимку 1922 року, були продовжені влітку, коли вихованці переїхали на дачу. В той час на станції жили 150 осіб. Вони навчалися, займалися господарством (самообслуговуванням), мистецтвом, спортом. Педагоги з подивом зазначали, що, незважаючи на прекрасну погоду і всі спокуси літа, діти сідали за книги. Школа була організована таким чином, що всі турботи з облаштування побуту, приготування їжі лягали на плечі самих вихованців. Таким чином, діти отримували можливість набути навиків самообслуговування, навчитися організовувати свій час та нести відповідальність за своє життя й життя інших.

Варто віддати належне терпінню, мудрості та виваженості О. Кайданової. Адже діти, які навчалися на станції, були не простими. Часто це були діти, які відставали у розвитку, «важкі підлітки» та ін. Сама громадська діячка поділила безпритульних на наступні групи:

- порядні, чесні, які живуть внутрішніми переживаннями, прагнуть до знань і набуття професії;
- діти, які не хочуть вчитися, але позитивно ставляться до роботи в сільському господарстві, на підприємстві та ін.;
- бродяги – жебраки, які займаються жебрацтвом;
- підлітки з числа колишніх злодіїв, які намагаються накопичити якусь майно, заробити гроші, витратити їх на придбання одягу, взуття, продуктів харчування;
- підлітки, які пережили драматичні життєві ситуації (наприклад, розстріл батьків) або побували в місцях позбавлення волі;
- діти, слабкі по натурі, які легко піддаються поганому впливу, не мають бажання займатися трудовою діяльністю;
- безпритульні злочинці;
- діти із середнім рівнем інтелектуального розвитку і психіки, які легко піддаються педагогічному впливу [4, с. 23–24].

У міру виховання і перевиховання безпритульних дітей посилювалася їхня суспільна вагомість й інтелектуальні інтереси. Стали влаштовуватися літературно-музичні вечори, вистави, конференції, на яких вихованці виступали з доповідями; видавалася власна газета. Самоврядування прийняло складнішу форму: навколо старостату створилися комісії і гуртки, почала свою роботу читальня.

Досвід, накопичений за роки роботи станції, О. Кайданова репрезентувала у праці «Безпритульні діти. Практика роботи дослідної станції» (1926). Крім того, авторка розмістила у своїй роботі автобіографії безпритульних дітей, роздуми та спогади педагогів, які з ними працювали.

Після завершення роботи на дослідній станції О. Кайданова не покинула педагогічну діяльність. У 1930 році світ побачив два букваря за її авторством: «Підліток» (для учнів сільських шкіл) та «Наш буквар» (для учнів міських шкіл). Цього ж року у співавторстві з О. Поршневою видала буквар для дорослих селян – «Червоний пахар».

У 1930 році громадська діячка виїхала до дочки за кордон, де опублікувала у двох частинах на російській мові «Нариси історії народної освіти в Росії і СРСР» (1938), в яких здійснила спробу систематично розглянути внесок товариств, діячів, різних об'єднань інтелігенції в розвиток освіти. Ця масштабна робота стала останнім сплеском активної діяльності О. Кайданової.

Відомостей про дату смерті О. Кайданової немає, оскільки померла вона у своєї доньки в Канаді. Відомо лише, що це сталося не раніше 1944 року.

Список використаних джерел

1. Бим-Бад Б.М. Кайданова (Берви-Кайданова), Ольга Владимировна / Б.М. Бим-Бад // Педагогический энциклопедический словарь. – М. – Ч.1., 2002. – С. 362.
2. Вендровская Р.Б. Воспитательные системы 20-х годов / Р.Б. Вендеровская // Гуманистические воспитательные системы вчера и сегодня (в описаниях их авторов и исследователей) / [ред.-состав. Е.И. Соколова] / Под общей редакцией доктора педагогических наук Н.Л. Селивановой. – М. : Педагогическое общество России, 1998. – С. 137–148.
3. Кайданова // Российская педагогическая энциклопедия: в 2 т. [гл. ред. В.В. Давыдов]. – М. : «Большая Российская энциклопедия». – Т. 1, 1993, С. 410.
4. Кайданова О. Беспризорные дети. Практика работы опытной станции / О. Кайданова. – Л. : Государственное издательство, 1926. – 73 с.